

MET MUZIEK KUN JE ZE WEER AAN ZETTEN

'WE HEBBEN ALLEMAAL GEZIEN HOE ZE TERUG KWAMEN: ALS ZOMBIES. IN ELKAAR GEDOKEN, OORTJES IN, HOODY OVER HET HOOFD. IK BEN DAAR WEL VAN GESCHROKKEN.'

MET MIJ IN GESPREK ZIJN TWEE MUZIEKDOCENTEN IN HET VO, KIRSTEN EN MARTIJN. ZE VOELEN ALLEBEI DE NOODZAAK ZICH UIT TE SPREKEN OVER DIT ONDERWERP: KAN MUZIEK EEN UITLAATKLEP ZIJN VOOR MIDDELBARE SCHOLIEREN?

Foto Antonio La Rocca

AUTEUR: ELLEN VAN HOEK

Vandaag was er een pauzeconcert,' vertelt Martijn, 'voor de eerste keer sinds de coronaperiode. Tijdens open avonden waar een beperkt aantal leerlingen muziek maakten, verzorgden de bovenbouwers een concert in de pauze. Dat was echt fan-tas-tisch!! De hele school liep uit, men stond vol overgave mee te bewegen. Zo'n heerlijk gevoel.

Dan merk je inderdaad de sociale binding, omdat muziek door al die mensen heen trilt. Dat heeft me eigenlijk wel ontroerd en dat gebeurt me niet snel, maar je ziet ze opbloeien. Even weer in gesprek met

elkaar, geen verschillen, geen hokjes, niets; allemaal samen muziek beleven. Je zag de zon opkomen. Maar ja, muziek maken is natuurlijk pas een uitlaatklep als je het kunt, muziek maken.'

Martijn maakte pas recent de overstap naar het onderwijs. Hij was jarenlang actief als musicus, maar zijn inkomsten kwamen van buiten de muzieksector.

UITLAATKLEP IN DALTONUREN EN PAUZES

'Ja ik was wel geschrokken, toen de leerlingen weer terugkwamen. En dan ga je extra je best doen

om weer een vonk in die ogen te krijgen. Door ze dingen te laten maken, dingen waar ze trots op zijn, eigenaarschap te geven.'

Kirsten werkt al meer dan 20 jaar als muziekdocent, geeft les aan de opleiding Docent Muziek aan het Conservatorium van Amsterdam en heeft een voorliefde voor het vmbo. 'Ik zie op school geregeld situaties ontstaan waarbij leerlingen muziek als uitlaatklep ervaren,' zegt ze.

'Ik geef les op een Daltonschool en daar heb je daltonuren. In die uren kiezen de leerlingen naar

welk vak ze willen gaan. Tijdens die uren heb ik de leerlingen gevraagd: waar hebben jullie behoefte aan, wat vinden jullie leuk? Ze kwamen toen met dingen als een Pioneer DJ set, een goede opname microfoon met een standaard, een Akaï midi pianootje.

Ik had wat budget om dat aan te schaffen. Tegelijkertijd heb ik een Logic Pro (Logic Pro is een digitaal audiomontagesysteem, *red.*) op mijn laptop gezet, waar ze mee mochten werken. Wat daar ontstond, dát was zeker een uitlaatklep. Dat werd een soort creatieve broedplaats, waar leerlingen

”SOMS LIEP IK DAAR NAAR BINNEN EN ZAG HET LEVEN ZICH IN HET KLEIN AFSPLEN; DAAR WERD GEDANST, GE-DJ’D, GERAPT, GELACHEN EN GEHULD”

ook na schooltijd naar toe kwamen.’ Martijn herkent dit: ‘Wij hebben hele mooie oefenruimtes en de leerlingen staan daar inderdaad voor in de rij. In de pauzes willen ze daar allemaal aan de slag.’ Kirsten merkt dat haar leerlingen soms vriendjes meenemen, of komen luisteren bij een leerling die piano aan het spelen is. ‘Eerst staan die er gewoon bij, maar na een week of wat vragen ze: ‘Hee, hoe doe je dat?’ En dan begint het proces. Zo’n club breidt zich uit. Op den duur kreeg ik de vraag van leerlingen met een tussenuur of ze de sleutel mochten om de Pionierster te halen.’

DERDE PEDAGOGISCHE GEBIED

Dit doet sterk denken aan de pedagogische ruimte die Brent Wilson - vanuit een beeldende invalshoek- het ‘derde pedagogische gebied’ noemt. Wilson onderscheidt drie pedagogische ruimtes. De eerste is het *eigen, persoonlijke gebied* waar iedereen zijn eigen keuzes maakt en zijn leerroutes kiest. Het tweede gebied is het *gebied waar anderen beslissen* wat we zouden moeten weten en hoe we dingen moeten doen – bijvoorbeeld op scholen en andere onderwijsinstellingen.

Het derde (minder bekend) derde pedagogisch gebied is een domein dat zich tussen het zelfgeïnitieerde en het schoolse pedagogische gebied bevindt. Dat kunnen fysieke ruimtes in de schoolse context zijn, bijvoorbeeld atelierruimtes of oefenstudio’s. Dan gaat echter het wel om ruimtes die door leerlingen benut worden in de tijd die buiten het reguliere lesprogramma valt. Tijd, zoals Kirsten die beschrijft, als de daltonuren en pauze-uren. Belangrijk is dat leerlingen daar de autonomie hebben over hun leren. Dit derde gebied heeft een heel eigen kwaliteit van leren, waar de interesses, ideeën en voorkeuren gelijkwaardig zijn. Daardoor ontstaat discussie, onderhandeling, uitwisseling, aanmoediging en vooral *vrijwilligheid* (Wilson, 2011).

LEREN EN VERLEREN

Mijn vraag is hoe de ervaringen dan zijn in de reguliere lestijd. Kirsten en Martijn kijken eerst terug op de lessen tijdens de periode van thuisonderwijs. ‘Er was zeker gedrevenheid, leerlingen probeerden er echt iets van te maken. Maar er waren allerlei verschillende problemen, zoals met inloggen, of een had geen internet, of er was geen tablet beschikbaar of ze mochten geen herrie maken.’ ‘Ik had een praktische opdracht bedacht: ... ‘Ga de

keuken in en maak met alles wat je daar vindt 16 maten van 4 tellen, en dan krijg je als reactie: ‘... Ja maar juf, mijn ouders slapen nog. Ik mag geen geluid maken!’

Terug op school wachtte hen een andere verrassing. ‘Opeens werd overduidelijk hoe belangrijk samenwerking is in de les en dat dit zeker niet vanzelfsprekend is. Leerlingen leren dat, maar verleren het ook. Ik had dat kunnen weten, maar we hebben dat echt onderschat, de kracht van de sociale vaardigheden in het onderwijs, misschien bij de kunstvakken nog wel sterker,’ zegt Kirsten. ‘Door die periode alleen thuis zijn leerlingen bij wijze van spreken, ge-asocialiseerd. Ze weten niet meer goed hoe je in een groep functioneert. Ik zie in een derde klas problematieken wat betreft gedrag die ik gewoonlijk in de eerste klas tegenkom. Ze zijn aan het spelen, ze moeten weer hun plek veroveren, ze luisteren niet naar elkaar en ze moeten weer leren hoe je je gedraagt in een groep.’

‘Ik kom uit de praktijk’, zegt Martijn, ‘en ben dit gaan doen omdat ik jongeren echt muziek wil laten maken. Maar ik was helemaal niet met muziek bezig, ik was bezig met het eerste hoofdstuk uit ‘de zes rollen voor de leraar’, dat wil zeggen: alleen maar orde te houden’. ‘Eigenlijk al die vaardigheden die ze leren in de eerste jaren waren er niet meer. Bij de bovenbouw ging ik uit van een bepaalde basis’, valt Kirsten bij, ‘maar die basis was er niet. En dan is het hard werken. Dat horen we ook van collega’s in andere vakken. Ervaren collega’s zeggen dat ze hun leerlingen niet meer in een leerhouding krijgen. Vooral voor stagiairs en beginnende docenten is het extra zwaar. Ik hoop echt dat we ze kunnen behouden en dat we zelf het ook niet opgeven. Ik sta al 20 jaar voor de klas en ik moet alle zeilen bijzetten om ze in het gareel te houden.’

BELANG VAN CULTURELE ACTIVITEITEN

Martijn: ‘Frustrerend is het dat kunsteducatie zich nog steeds moet bewijzen en dat kunstlessen het veld moeten ruimen omdat ze voor roostertechnische problemen zorgen. In *Trouw* vertelde een directeur dat hij de gymzaal en de theaterzaal beschikbaar maakte om leerlingen hun wiskunde opgaven te laten maken. Juist alles wat ze *niet* hebben kunnen doen, niet met elkaar zijn in een sociaal emotioneel belangrijke tijd in hun leven, niet als groep kunnen functioneren. En wat kies je dan: geen gym, geen

muziek, geen theater en kunst. Ik heb dan ook heel diep het gevoel dat ik op een missie ben om mijn vak te verdedigen.’

Martijn wordt daarin bevestigd door de bevindingen uit het onderzoek van Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS) en Stichting Cultureel Jongeren Paspoort (CJP) onder 120.000 scholieren tussen de 12 en 18. LAKS en CJP vroegen de leerlingen van juni tot en met december 2021 wekelijks om aan te geven hoe het met ze gaat. Leerlingen gaven te kennen dat ze naast de exacte vakken behoefte hebben aan ontspanning, sociaal contact en ontwikkeling van andere vaardigheden. Het blijkt dat ze vaak een koppeling maakten tussen hun welzijn en de ruimte voor culturele activiteiten. Kunstonderwijs, vooral nu, heeft een positief effect op leerlingenwelzijn. ‘Die momenten, in de daltonuren en na schooltijd,’ vervolgt Kirsten, ‘soms liep ik daar naar binnen en zag het leven zich in het klein afspelen. Daar werd gedanst, ge-dj’d, gerapt, gelachen en gehuild. Daar was uitwisseling, creatieve expressie en samenwerken. Opvallend dat de weerstand die ze in een lesverband wel ervaren, in een daltonuur of in een vrije ruimte binnen schooltijd wegvalt. Verveling gaat over in nieuwsgierigheid, verzet naar dingen willen, dingen die moeten worden, dingen die mogen.’

KIJKEN EN KOPPELEN

Ik vraag hen welke rol de docent hierbij kan spelen. Kirsten: ‘Een faciliterende rol en daarbij vooral luisteren naar wat de leerlingen willen. De vraag komt uit de leerlingen en ik vond budget, deels vanuit het CKV budget en de NPO gelden. Tegelijkertijd goed kijken wat er gebeurt. Ik zie bijvoorbeeld dat er drie jongens zijn die met de Pioneerset bezig zijn, ze kennen elkaar niet, elk komt uit een ander leerjaar. Ik kan ze dan uitdagen, dat is de taak van een docent, je bent een spin in het leerweb; ontvankelijk zijn voor wat zich afspeelt. Ik heb die jongens samen laten komen en gezegd: ‘Jullie zijn alle drie bezig met die Pioneerset, is het niet leuk als jullie alle drie een set voorbereiden van 10 minuten? We spreken af wat het laatste nummer is van set A, daar begint set B mee en zo kunnen we die sets op elkaar aansluiten. Jullie hebben dan samen een set van een half uur.’ ‘Ik stelde ze voor om, voorafgaand aan het examenconcert (deze jongens doen geen examen muziek), bij binnenkomst van het publiek die set op het podium te laten horen. Dat was niet het

oorspronkelijke doel, de leerlingen een podium te geven. Dat was om hen hulp te bieden en om in te gaan op hun belangstelling. Maar ik houd me ook bezig met de vraag hoe ik leerlingen een podium kan bieden op het moment dat wat ze doen podiumwaardig is. Let wel, niet alle leerlingen zitten daar op te wachten, dus bij de een doe je dat wel en bij de ander doe je dat niet. Ik kan leerlingen koppelen. Ik zie een leerling stuntelen met akkoorden, maar heb ook gezien dat een jongen uit de vierde dat al heel goed kan. Ik kan dan een uitwisseling voorstellen; wil jij volgende week ook komen want ik heb hier een leerling die graag akkoorden wil leren spelen? Zo ben je bezig om die talenten met elkaar te verbinden.’ ‘Ik kijk goed om me heen’ zegt Martijn ‘als ik zie en hoor dat leerlingen goed bezig zijn krijg ik ook ideeën. Bijvoorbeeld of we niet een Pop-up concert kunnen geven. Laagdrempelig, dan gaan we gewoon akoestisch spelend op het plein in de hoek zitten.’

Al met al is het, zeggen beiden, belangrijk dat docenten sensitief zijn. Déze docenten kunnen het verschil maken op dit moment. In het hele onderwijs, maar in het kunstonderwijs misschien nog wel het meeste. Door goed af te stemmen op wat leerlingen nodig hebben, hun kwaliteiten en talenten te zien en die naar boven te halen, hen ze te laten ontwikkelen. Als docent moet je ze meer dan ooit begrijpen.

‘Wat in de tussenuren in de studio’s gebeurt, dat is echt bijzonder, op een spontane manier is er sprake van peerlearning, samenwerkend leren, ontmoeten van gelijkgestemden, bouwen aan succeservaringen, winnen van zelfvertrouwen, werken vanuit eigenaarschap. Precies die interventies die volgens de *Nationaal Programma Onderwijs menukaart* als bewezen effectieve interventies staan omschreven’ zegt Kirsten (OCW heeft op 10 mei 2021 in het kader van het *Nationaal Programma Onderwijs* de zogenaamde ‘menukaart’ gelanceerd: een lijst met mogelijke interventies die scholen kunnen inzetten om de vertragingen die leerlingen als gevolg van de coronacrisis hebben opgelopen, weg te werken, *red.*) ‘Elke pauze heb ik leerlingen in mijn lokaal en in de oefenruimtes. Als je ze **aan** weet te zetten is het echt heel gaaf.’ ●

Ellen van Hoek is musicus, docent en onderzoeker in kunsteducatie.

E

NIEUWSGIERIG GEWORDEN?
www.laks.nl/projecten/welzijn-van-leerlingen-onderzoek-en-tips/

Wilson, B. (2011). Het derde pedagogische gebied en leren leven in kunstwerelden. In M. van Hoorn (Ed.), *Authentieke kunsteducatie* (pp. 90-113). [Cultuur+Educatie 31]. Cultuurnetwerk Nederland.